

FENYŐ D. GYÖRGY (SZERK.): ÁPRILY TANÁR ÚR. ERDÉLYI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET ÉS KÁLVIN KIADÓ. 2011.

GA: Tavaly egy sajátos könyvet adott ki az Erdélyi Református Egyházkerület és a Kálvin Kiadó: Áprily tanár úr. Tanulmányok és emlékezések, amelybe a költő tanári munkásságával kapcsolatos szövegeket gyűjtött össze Imre Lajos, szerkesztette Fenyő D. György. Mi várható el egy ilyen könyvtől? Azokat szólítja meg, akik szeretik Áprily költészetét, azonban nem kimondottan a költő szövegvilágával foglalkozik. Nem is tudom, milyen műfajba sorolható, talán a napló- és életrajz-irodalomhoz áll közel.

PAZS: Én még kiegészíteném egy „műfajjal”: az hommage-zsal. Ezek a típusú „emlékkötetek” leginkább a megidézett szerző mítoszát igyekeznek ápolni vagy meg-, illetve újratemetni. Félreértés ne essék, nincs ezzel semmi baj. Főként, ha az illető életének, munkásságának van egy olyan aspektusa, amelyet az irodalomtörténet nem tárt fel kellőképpen. Esetünkben ez Áprily Lajos tanári pályája, habitusa, a pedagógus-nevelő és a költő-literátor énjéi közötti összefüggések, átfedések, némi kortörténeti áttekintésbe ágyazva. A kötet ebből a perspektívából olvasandó, olvasható elsősorban.

GA: Az Áprily-kultusz az utóbbi években egy másik, hasonló könyvvel is gyarapodott: 2010-ben a Stúdium könyvkiadó jelentette meg Hantz-Lám Irén szerkesztésében az Erdélyi nyár Áprily Lajossal 1936 című emlékkötetet, amely a költő budapesti tanítványai megtett Erdély-körtutát rekonstruálja, levelek, naplórészletek, beszámolók és fotók segítségével.

PAZS: Hantz-Lám Irén dicséretes módon ápolja a két háború közötti erdélyi magyar irodalom kultuszát: az ő nevéhez fűződik a Reményik Sándor-emlékkötet is (A lámpagyújtogató – Reményik Sándor élete képekben és versekben címmel jelent meg 2008-ban), amely, az Áprily-könyvvel rokoníthatóan, elsősorban reprezentatív célokat szolgál...

GA: Vissza az Áprily tanár úrhoz: ez a könyv – mivel Áprilyt egy teljesen eltérő kontextusban látatja, mint a költészet – első fellapozáskor hordozza azt a mozzanatot, mikor az olvasó a szerzőt nemcsak a szöveg létrehozójaként fogja fel, hanem hírességként, akinek életmódja, mindennapjai és nem utolsósorban rejtett dolgai érdekfeszítők lehetnek. Az életrajzok, a monográfiák és az emlékkötetek egyik, az olvasói figyelmet provokáló vonatkozása tagadhatatlanul ez marad. Ebből a kötetből azonban az derül ki, hogy Áprily tanárként ugyanolyan szublimált figura volt, mint költőként: a pedagógiájáról festett kép idealizálja, volt tanítványai és kollégái nemegyszer a feltétlen rajongás és olykor a meghatottság hangján szólnak. Tehát semmiféle izgalmas titok nem pattant ki, és Áprilyt, az embert is alig látjuk meg. Nyilván, ettől legkevésbé sem válik érdektelenné a könyv.

PAZS: Valóban: csupa jóbarát és jótanuló szólal meg a kötet lapjain, mintha Áprily – azaz Jékely – tanár úrnak nem lettek volna egyáltalán haragosai, irigyei vagy elégedetlen diákjai. Ez egyrészt érthető. Az efféle dokumentum-gyűjteményeknek a kultuszépítés mellett lehet egy másik, ezzel ellentétes szerepük, a szerkesztői szándéktól függően – mégpedig épp a kultuszrombolás (hadd ne hozzak erre most példákat). Ez, mint utaltam rá az imént, előzetes szerkesztői-szerzői döntés kérdése; a kettőt nehéz keverni, mert az már egészen más műfaj. Másrészt miért ne hinnénk el, hogy Áprilyt ezek az emberek ismerték a legjobban, és ha már megszólalnak (gyakran retrospektív módon, napló- és levélrészletek révén), nem áll érdekükben ferdíteni. Nemes Nagy Ágnes, az egyik volt tanítvány (az ő írásai, beszédei a kötet legépületesebb és -olvasmányosabb szövegei közé tartoznak, de ez nem meglepő) mondja, hogy mítoszrombolást tőle ne várjanak, mert alkalmatlan rá, de mítoszépítést se, mert arra sem Áprily, sem egykori iskolája (a legendás Baár-Madas) nem szorul rá.

GA: Én is kiírtam magamnak a Nemes Nagy Ágnes-mondatot. „Ne várjanak hát tőlem deheroizálást, erre nem vagyok képes, és ne várjanak heroizálást sem, mert arra nincs szükség” (95. o.). Jó mondat, mert nyilván nem intencionálisan, de sűríti a kötet lényegét, a tanulmányok, emlékezések szerzőinek Áprilyhoz való viszonyulását. Ha már itt tartunk, elárulnám azt is, kik írták a könyv szövegeit: egyrészt tartalmaz olyan írásokat, melyek már megjelentek valahol, monográfiában vagy folyóiratban, ezek többnyire életrajzok, például Vita Zsigmond, Dávid Gyula tollából. Aztán vannak olyan írások is, amelyek szerzői Jékely Lajos tanári és iskolaigazgatói munkáját személyesen figyelhették meg: egykori tanítványai és kollégái, előbbieik között van Nemes Nagy Ágnes, meg több olyan hölgy is, akiknek ez a kötet nyújtott lehetőséget arra, hogy az Áprilyval kapcsolatos emlékeiket lejegyezhesék. Mindezekből kerekedik ki egy megbecsült pedagógusnak a portréja, aki Nagyenyeden a tanítóképző intézetben és a Bethlen Kollégiumban, Kolozsváron a Református Kollégiumban, Budapesten pedig előbb a Lónyai utcai Református Gimnáziumban, majd a Baár-Madas Leánynevelő Intézetben dolgozott.

PAZS: Látod, kettőnk közül te vagy az „áprilyosabb”: kösz a pontos idézetet. És ezt nem ironikusan mondom. Mert térjünk csak vissza kicsit erre a kettősségre: Áprily művésznevének szignálja verseit (így is ismerik Kárpát-medence-szerte), de tanári munkájában ragaszkodik a Jékely névhez – ez egyébként gyakorta előforduló téma a visszaemlékezésekben. Persze, lehetnek ennek pusztán hivatali, procedurális okai is, de valószínűbb, hogy egyfajta megkülönböztető jelzésről van szó: a tanári és a költői én tudatos szétválasztásáról. Miközben, a szövegek olvastán, épp ellenkező irányú folyamatnak lehetünk tanúi: azt érzékeljük, hogy a tanárportré nagyon is hasonlít a formaérzékeny, klasszicizáló, természetimádó poéta jól ismert fantomképéhez. Egy nagyon is egységes, koherens arckép rajzolódik ki, s ez fölvet egy érdekes kérdést: művészi-írói és közéleti, illetve magánemberi „én” különválaszthatóságának manapság meglehetősen népszerű (esetenként egyenesen forró) témáját.

GA: Nagyon jó felvetés, a kötet egyik revelációja ez volt számomra: a tanári és a költői szerep különválasztása. Miközben eléggé hasonlít a két profil egymásra, a szubjektum egységességét hirdetve, Áprily szándéka mindvégig az volt, hogy a két funkciót szétválassza. Több visszaemlékezésben olvasunk arról, hogy óráin egyetlen szóval sem említette verseit, sőt, egyenesen tabunak számított az a tény, hogy ő is közül verseket, mi több, az akkori magyar irodalom központi kánonjának egyik szerzője. Az Áprily-versek csak nyugdíjaztatása után léphettek be a Baár-Madas Leánynevelő Intézetbe. Én ebben egyfajta rendre való törekvést látok: ha sikerül a szubjektum különböző funkcióit egymásról leválasztani, akkor a koherencia – legalább egyik szerepen belül – elérhetőnek tetszhetett. Hogy a visszaemlékezések tanúsága szerint ez mégsem sikerült, és ezzel a titokzatossággal Jékely Lajos csak felhívta a figyelmet Áprily Lajos költészetére, más kérdés. Egyébként a kötet szerkesztője, Fenyő D. György pontosan ezzel a dilemmával nyitja előszavában a könyvet: mennyiben ellentétes és mennyiben rokonítható a pedagógusi és költői szerep – mint a szövegekből kiderült, ez a kérdés egyáltalán nem marad az általánosságok szintjén Jékely-Áprilynál. Számára a mindennapok konkrét problémája volt ez.

Sok egyéb között kivételesen érdekes volt számomra az a kép, amelyet a kötet a korabeli iskoláról fest. A pedagógusnak a maitól megdöbbentően eltérő státusa, a tanintézmények szervezetsége, az iskola kulturális és szociális szerepe. Lehet, hogy ez foglalkozásbeli ártalom, ugyanis én is tanár vagyok, mégpedig az Áprily Lajos Főgimnáziumban. Úgyhogy, legalábbis ebből a szempontból, valóban „áprilysabb” vagyok nálad. Azt is hozzáteszem, hogy a különbség természetesen nem mindig az Áprily korabeli iskola előnyére írható, bár az emlékezések hangneme erre mutatna. A mai és az akkori iskola közötti eltérések néhol az emlékezők stílusában is erőteljesen megnyilatkozik. Ezekben a megfogalmazásokon például hosszan elrágódtam: „magyar nőnevelés”, (a tanítás) „a lélekformálás művészete”, „elkésni – egyszerűen etikai, lelkiismereti okokból – lehetetlen lett volna”.

PAZS: Igen, ez a kötet egyik legizgalmasabb hozadéka: ahogy belső, majd hogyanem bennfentes látteletet ad az akkori iskolaviszonyokról, a tanár-diák kapcsolat ma már avittasnak tetsző, mégis nosztalgikusan vonzó aspektusairól, egy másfajta etikai koordináta-rendszerről. Persze, ez már csak az utókor perspektívájából látszik így: kitűnik a visszaemlékezésekből, hogy az Áprily-Jékely vezette tanintézmény egyszerre volt patinásnak mondható és a modern nevelési elvek „melegágya”, amelyben helyet kaphatott Ady és a nyugatosok – akkor még korántsem egyértelműen megítélt – munkássága. Azt is tudjuk, hogy Áprily meghívta legközelebbi íróbarátait, Reményiket, báró Kemény Jánost vagy (ő, a mostanság exkommunikált) Nyirőt, így teremtve alkalmat növendékei számára a kortárs irodalommal való találkozásra. Humanizmusára pedig a legékezebb példa, hogy akkor mondott le igazgatói státusáról, amikor gyakorlatba kellett volna ültetnie az egyes kollégáit is sújtó zsidótörvények rendelkezéseit; erre nem volt képes, nem volt hajlandó. Engem, tollforgató emberként, a költői pozíció akkori jellemzőire vonatkozó információk is igencsak érdekelnek: kiderül egy helyütt például, hogy Áprily a Dónát negyedi nyaralóját „egy zongora és egy kötet vers árából” építtette. Mit mondjak, valóban sokat változott a világ.

Kategória: Téka

Denumire autor: Gál Andrea - Papp Attila Zsolt

Látó Szépirodalmi Folyóirat